

STÍRÁNÍ ROZDÍLŮ MEZI NORMATIVITOU A FAKTIČNOSTÍ VE SPISU „DIE FREIGABE DER VERNICHTUNG LEBENSUNWERTEN LEBENS“

JAN ROKYTA

Následující příspěvek je pokusem o rozbor spisu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* z roku 1920, autorů Karl Bindinga a Alfreda Hocheho. Tématem příspěvku je sekularizace lékařské etiky a střet s teologií a jejím pojetím přirozeného práva. V antropologickém pojetí bude nutné zdůraznit autory vypracovaná měřítko hodnocení pro posouzení individuálního lidského života, včetně paradoxů, které jejich koncepcí obsahuje. Dále pak pojetí svobody a přirozeného práva, jež spis obsahuje a chápání člověka, s nímž autoři spisu operují. Rozhodující pro další historické implikace spisu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* je pak pojetí legitimacy, přikládané medicíně a biologii jako vědě a rozhodovací kompetence přisouzená lékaři v etické oblasti. Tedy výsledné stírání rozdílů mezi faktičností a normativitou. Historické implikace celého spisu jsou pouze naznačeny.

1. Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens

Některé klíčové „pojmy“ využívané nacistickým programem eutanazie *Aktion T4* a jeho pokračováním v *Aktion Brandt* nebo *Wilde euthanasie* mají svou minulost v demokratické éře, dávno před rokem 1933 a volebním vítězstvím NSDAP. Rozhodující práce s „průkopnickým“ a až symbolickým rozměrem je *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* z pera právníka Karl Bindinga a lékaře

Alfreda Hocheho, vydaná roku 1920.¹ Alfred Hoche byl profesorem psychiatrie na univerzitě ve Freiburgu. Právník Karl Binding působil čtyřicet let na univerzitě v Lipsku. Oba se touto prací stali proroky medicínského zabíjení. V lékařských kruzích vyvolal jejich traktát živou polemiku, i když až do éry nacismu s nimi nesouhlasilo mnoho lékařů.² Autoři se zabývají dvěma okruhy otázek. Prvním je sebevražda, včetně asistované sebevraždy, druhým je potom eutanazie. Oba zdůrazňovali jako záměr svého spisu terapeutický cíl svého konceptu pro obecné zdraví. Celý spis je psán seriózním stylem, pečlivě rozčleněn na jednotlivé otázky a rozdělen do části věnované právním aspektům, napsané K. Bindingem a části věnované medicínským otázkám, napsané A. Hochem.

Karl Binding zkoumá z právního hlediska odpovědnost lékaře při zabití svolných účastníků, asistovaném úmrtí a při zabití nevléčitelných idiotů, neschopných vědomého souhlasu, jak píše. Binding klade důraz na právní ochranu lékaře, provádějícího celý úkon, a již na začátku své části spisu podotýká nutnost zákonné formy celého procesu sebevraždy a eutanazie.³ Proklamativně hájí právně kontrolovaný postup a vylučoval jakoukoliv svévoli.⁴ Karl Binding tvrdí, že pouze na základě zákona může být vyřešen problém ukončení života méněcenných. Termíny „život nehodný života“ a „balastexistenz“ se však ve spisu objevují konstantně. Nezákonnost sebevraždy člověka je pro Bindinga na zákonné bázi tehdejších zákonů neprokazatelná.⁵ Pro Bindinga je právo zcela světské. Sebevraždu je nutné chápat pouze v kontextu práva, a proto je nutné tento právní rámec také pozměnit.⁶ Morální jednání jako takové pro Bindinga není nezákonné. Nezákonnost sebevraždy je však nutné pro Bindinga doložit pouze z přesně formulované pozitivní právní formy.⁷

^{1/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 69f.

^{2/} *Ibidem*, str. 71. /Jako určitou námitku lze ale uvést fakt, že jiné myšlenky jako sterilizace byly přijímány lékaři běžně. /

^{3/} Karl BINDING, Alfred HOCHÉ, *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*, ed. Anthony HORVATH, Policy Intersections Research Center, 2012, str. 1. /Binding píše: „*Sie geht dahin: soll die unverbundene Lebensvernichtung, wie nach heutigem Rechte - vom Notstand abgesehen -, auf die Selbsttötung des Menschen beschränkt bleiben, oder soll sie eine gesetzliche Erweiterung auf Tötungen von Nebenmenschen erfahren und in welchem Umfange?*“ /

^{4/} *Ibidem*, str. 2. /Binding píše: „*Ich lege demnach auf strenge juristische Behandlung das größte Gewicht.*“ /

^{5/} *Ibidem*, str. 4. /Binding píše: „*Die gleiche Urkraft, für die Rechtswidrigkeit des Selbsttötung zu beweisen, eignet der ebenso haltlosen als "pharisäischen" (Gaupp) Behauptung...*“ /

^{6/} *Ibidem*, str. 3. /Binding píše: „*Wie diese Freiheit aber gesehen werden muß im Rahmen unseres politischen Rechtes, dies steht noch keineswegs fest.*“ /

^{7/} *Ibidem*, str. 4. /Binding píše: „*Der Beweis der Widerrechtlichkeit der Selbsttötung könnte nur aus dem exakten Nachweis der positivrechtlichen Tötungsnorm geführt werden.*“ /

2. Přirozené právo a vyšší dobro

První věcí, s níž se autoři snaží kriticky vyrovnat, je přirozené právo každého člověka na život v pojetí teologie. Chápání sebevraždy jako zabití v církevním pojetí nepatří do Bindingova pojetí přirozeného práva.⁸ Každý má podle Bindinga přirozené právo zabít i sebe sama.⁹ Pro Bindinga existuje přirozený zákon jakožto základ, na němž je možné uvažovat o svobodě člověka.¹⁰ Ke svobodě člověka potom patří zcela jasně nakládat se svým majetkem a dále se svým životem. Sebevražda má být společensky pochopena právně, buď jako přečin nebo dovolené jednání.¹¹

Binding používá pojem „přirozené právo“ takto:

1. Přirozené právo ve smyslu teologie jako právo každé lidské bytosti, a to i mentálně postiženého, na život. Binding toto pojetí klade pouze do oblasti teologie. Popírá jej a nemá pro něj argumentační hodnotu.

2. Přirozené právo ve smyslu každé lidské bytosti rozhodnout se, jak vědomě se svým životem naloží, včetně práva spáchat sebevraždu.

Pro Hocheho existuje vyšší morálka, než je například přirozené právo každého člověka na život v pojetí teologie. Lékař Hoche podotýká, že v lékařství byla praktikována obecně přehnaná péče o životy nehodné žití.¹² V Hocheho a Bindingově myšlení se pojí prvky utilitaristického uvažování, obsahující tvrzení o vyšším dobru platícím pro větší celek. Toto vyšší dobro, vyšší morálka, platí a je v rozporu s přirozeným právem v pojetí teologie, každého jednotlivého člověka na život. Přirozené právo je Bindingovi a Hochemu pouze právo nakládat se svým životem a majetkem pro člověka, jenž je svéprávný z hlediska lékaře a diagnózy. Na další lidi, kteří jsou ve stavu duševní smrti nebo mentálního postižení, se přirozené právo nevztahuje. Paradoxně tak přirozené právo končí ve chvíli, kdy lékař vysloví svoji diagnózu.

^{8/} *Ibidem*, str. 5. /Binding píše: „Ganz naturrechtlich gedacht, wenn auch durchaus nicht immer von den durch die kirchliche Auffassung stark beeinflussten Naturrechtslehrern vertreten, ist die entgegengesetzte Auffassung: die Selbsttötung ist die Ausübung eines Tötungsrechtes.“ /

^{9/} *Ibidem*, str. 6. /Binding píše: „...besitzt er also ein Tötungsrecht an sich selbst oder wider sich selbst, ja kann dieses vielleicht gar mit Bezug auf sich selbst auf andere übertragen.“ /

^{10/} *Ibidem*, str. 3. /Binding píše: „Das Naturrecht hätte Grund gehabt, von dieser Freiheit als dem ersten aller „Menschenrechte“ zu sprechen.“ /

^{11/} *Ibidem*, str. 7. /Binding píše: „Läßt sich der Selbstmord weder als eine deliktische noch als eine rechtmäßige Handlung auffassen...“ /

^{12/} *Ibidem*, str. 41. /Hoche píše: „Vor dem Standpunkte einer höheren staatlichen Sittlichkeit aus gesehen kann nicht wohl bezweifelt werden, daß in dem Streben nach unbedingter Erhaltung lebensunwerter Leben Übertreibungen geübt worden sind.“ /

Teologický argument přirozeného práva každého člověka na život, vztažený na mentálně postižené, pro Bindinga nemá žádný význam a není možné jím argumentovat. Týká se pouze osob, nad nimiž nebyla vyřčena lékařská diagnóza. Stejným způsobem nemají hodnotu jakékoliv další argumenty z religiozní oblasti nebo z oblasti filosofie operující s předpokladem práva každého člověka na život.¹³ Stejným způsobem je však spis *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* v antropologickém pojetí v rozporu s myšlením osvícenství.

3. Užitečnost

V argumentaci autorů spisu zaznívá motiv života neužitečného pro společnost naprosto jasně. Účel autoři formulují jako účel objektivní. Hodnota života člověka je Bindingovi a Hochemu objektivně stanovitelná, a to je nejenom individuálně, ale objektivně určitelná pro společnost jako celek. Hodnota některého lidského života je tak pro společnost mizivá, a tedy je společnost oprávněna jej nepodporovat. Binding píše přímo o úlevě pro společnost.¹⁴ Zaobírá se otázkou rozporu mezi nedotknutelností každého života, tedy přirozeným právem každého člověka na život v intenci například teologie a církevní tradice, a ukončením života považovaného pro společnost za neperspektivní. Ukončení životů nehodných žití označuje Binding za potencionální menší zlo, než cokoliv jiného.¹⁵ Hoche, i když zastává utilitaristické stanovisko, konstatuje, že zátěž pro společnost je u různých pacientů, kteří jsou již duševně mrtví, různá.¹⁶ Pro Hocheho je měřítkem porovnání smyslu individuální lidské existence zájem celku.¹⁷

Hocheho uvažování se zde odehrává v rámci utilitárního myšlení. Vypočítává přesně náklady na postiženého jednotlivce a dodává, jak nesmírně velký kapitál je takto vyplýtván na neproduktivní účely.¹⁸ Stejná argumentace, totiž vypočtení

^{13/} *Ibidem*, str. 3. /Binding píše: „Alle religiösen Gründe besitzen für das Recht aus doppeltem Grunde keine Beweiskraft.“/

^{14/} *Ibidem*, str. 17. /Binding píše: „Daß es lebende Menschen gibt, deren Tod für sie eine Erlösung und zugleich für die Gesellschaft und den Staat insbesondere eine Befreiung von einer Last ist, deren Tragung außer dem einen, ein Vorbild größerer Selbstlosigkeit zu sein, nicht den kleinsten Nutzen stiftet, läßt sich in keiner Weise bezweifeln.“/

^{15/} *Ibidem*, str. 17. /Binding píše: „...ob die energische Forterhaltung solcher Leben als Beleg für die Unangreifbarkeit des Lebens überhaupt den Vorzug verdiene, oder die Zulassung seiner alle Beteiligten erlösenden Beendigung als das kleinere Übel erscheine?“/

^{16/} *Ibidem*, str. 38f. /Hoche píše: „Auch in Bezug auf die wirtschaftliche und moralische Belastung der Umgebung, der Anstalten, des Staates usw. bedeuten die geistig Toten keineswegs immer das gleiche.“/

^{17/} *Ibidem*, str. 44. /Hoche píše: „Das Bewußtsein der Bedeutungslosigkeit der Einzelexistenz, gemessen an den Interessen des Ganze...“/

^{18/} *Ibidem*, str. 39. /Hoche píše: „Nehmen wir für den Einzelfall eine durchschnittliche Lebensdauer von 50 Jahren

nákladů vydaných na postiženého jednotlivce, a jejich porovnání s náklady vynaloženými na geneticky zdravého obyvatelstva, se vyskytuje později v dějinách eugeniky a eutanazie jako argument konstantně. Vedle spisu Hocheho a Bindinga je to Fritz Pelckmann a jeho kniha *Euthanasie – Das Recht des Arztes zur Tötung* z roku 1923, či myšlenky Ludwiga Brauna.¹⁹ Hoche podotýká, že mnoho institucí, věnujících se péči o mentálně postižené, se budou moci věnovat po odstranění postižených jiným, tentokrát z hlediska Hocheho užitečnějším činnostem.²⁰ Hoche v medicínské části uvádí, že program zabíjení je slitovný a v souladu s medicínskou etikou. Rozvíjí koncept mentální smrti při různých formách psychických poruch či poškození mozku. Tyto lidi označil za *Ballastexistenzen*. Jsou pro něj již ve skutečnosti mrtví. Hoche zdůrazňuje i ekonomickou zátěž.

4. Typologie pacientů a legitimita medicíny

Pro Karl Bindinga je možné lidi rozdělit do několika skupin podle charakteru jejich postižení nebo onemocnění.²¹ Oba autoři zavádí typologii pacientů. Mezi osoby nehodné života zařadili pisatelé spisu nevléčitelně nemocné, skupiny duševně chorých, slabomyslných a duševně retardovaných dětí. Následovně je možné podle jejich onemocnění nebo postižení zhodnotit jejich medicínský stav a stanovit tak význam jejich života a jeho hodnotu pro společnost. První skupinou podle Bindinga jsou nevléčitelně nemocní, jejichž aktivní a plnohodnotný život byl nemocí narušen.²² Druhou skupinou jsou „nevléčitelně nemocní idioti“, kteří se tak již narodili.²³

an, so ist leicht zu ermessen, welches ungeheure Kapital in Form von Nahrungsmitteln, Kleidung und Heizung, dem Nationalvermögen für einen unproduktiven Zweck entzogen wird.“/

^{19/} BURKHARDT Claudia, *Euthanasie – „Vernichtung Lebensunwerten Lebens“ im Spiegel der Diskussionen zwischen Juristen und Medizern*, Institut für Geschichte der Medizin, Mainz 1981, str. 58f.

^{20/} Karl BINDING, Alfred HOCHÉ, *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*, ed. Anthony HORVATH, Policy Intersections Research Center, 2012, str. 40. /Hoche píše: „Die Anstalten, die der Idiotenpflege dienen, werden anderen Zwecken entzogen...“/

^{21/} *Ibidem*, str. 18. /Binding píše: „Die in Betracht kommenden Menschen zerfallen nun, soweit ich zu sehen vermag, in zwei große Gruppen, zwischen welche sich eine Mittelgruppe einschiebt.“/

^{22/} *Ibidem*, str. 18. /Binding píše: „1. die zufolge Krankheit oder Verwundung unrettbar Verlorenen, die im vollen Verständnis ihrer Lage den dringenden Wunsch nach Erlösung besitzen und ihn in irgendeiner Weise zu erkennen gegeben haben. Die beiden oben erwähnten Privilegierungsgründe treffen hier zusammen. Ich denke besonders an unheilbare Krebskranke, unrettbare Phthisiker, an irgendetwas und wo tödlich Verwundete.“/

^{23/} *Ibidem*, str. 20. /Binding píše: „2. Die zweite Gruppe besteht aus den unheilbar Blödsinnigen - einerlei ob sie so geboren oder etwa wie die Paralytiker im letzten Stadium ihres Leidens so geworden sind.“/

Pro Bindinga jakékoliv pojetí přirozeného práva ve smyslu práva každého člověka na život končí a přirozené právo ve smyslu teologie není rozhodující. Je možné z hlediska medicíny vyslovit rozhodující soud o hodnotě individuálního života.²⁴ Pro společnost a rodiny představují podle Bindinga nevyléčitelně nemocní pouze zátěž a nic jiného. Smrt postižených nemá podle Bindinga žádný rozhodující význam. Jedinou výjimkou jsou zde jejich věřící příbuzní. Podle Bindinga pouze církev, se svým nesprávným pojetím přirozeného práva na život, může brát život postiženého jako cenný. Binding zde operuje se společenským významem člověka v pojetí utilitarismu a následovně s objektivním stanovením hodnoty života.²⁵ Třetí skupinou jsou podle Bindinga pacienti, kteří utrpěli těžký úraz a upadli do dlouho trvajícího komatu.²⁶

Hoche pak v lékařské části spisu rozděluje pacienty na dvě skupiny. Do první spadají ti, kteří utrpěli během svého normálního života duševní smrt, ať již demencí, úrazem nebo nemocí, druhou skupinou jsou potom ti, kteří mají vrozené poškození mozku již od dětství.²⁷ Hoche zdůrazňuje, že lékař má stoprocentní jistotu správné selekce a dále dostatečně ověřená vědecká kritéria.

Binding zdůrazňuje odstranění utrpení jako jeden z největších aktů milosrdenství.²⁸ Zde je ovšem jeden z největších paradoxů v uvažování Bindinga a Hocheho. Odstranění utrpení je milosrdenstvím pro lidi, kteří se mohou rozhodovat a reflektují svůj stav podle obvyklých kritérií – mohou se srozumitelně vyjadřovat, ať srozumitelně řečí nebo písemnou formou. Pro další lidi potom o míře jejich utrpení nebo štěstí rozhoduje lékařská věda a diagnóza lékaře, jež je brána za zavazující.

^{24/} *Ibidem*, str. 20f. /Binding píše: „*Sie haben weder den Willen zu leben, noch zu sterben. So gibt es ihrerseits keine beachtliche Einwilligung in die Tötung, andererseits stößt diese auf keinen Lebenwillen, der gebrochen werden müßte. Ihr Leben ist absolut zwecklos, aber sie empfinden es nicht als unerträglich.*“/

^{25/} *Ibidem*, str. 21. /Binding píše: „*Für die Angehörigen wie für die Gesellschaft bilde sie eine furchtbar schwere Belastung. Ihr Tod reißt nicht die geringste Lücke - außer vielleicht im Gefühl der Mutter oder der treuen Pflegerin. Da sie großer Pflege bedürfen, geben sie Anlaß, daß ein Menschenberuf entsteht, der darin aufgeht, absolut lebensunwertes Leben für Jahre und Jahrzehnte zu fristen.*“/

^{26/} *Ibidem*, str. 22. /Binding píše: „*Ich habe von einer Mittelgruppe gesprochen und finde sie in den geistig gesunden Persönlichkeiten, die durch irgendein Ereignis, etwa sehr schwere, zweifellos tödliche Verwundung, bewußtlos geworden sind, und die, wenn sie aus ihrer Bewußtlosigkeit noch einmal erwachen sollten, zu einem namenlosen Elend erwachen würden. Soviel ich weiß, können diese Zustände der Bewußtlosigkeit so lange dauern, daß von den Voraussetzungen zufälliger Bewirkung der Euthanasie nicht mehr die Rede sein kann. Aber in den meisten Fällen dieser Gruppe dürften diese doch vorhanden sein.*“/

^{27/} *Ibidem*, str. 37. /Hoche píše: „*1. in diejenigen Fälle, bei denen der geistige Tod im späteren Verlaufe des Lebens nach vorausgehenden Zeiten geistiger Vollwertigkeit, oder wenigstens Durchschnittlichkeit erworben wird; 2. in diejenigen, die auf Grund angeborener oder in frühester Kindheit einsetzender Gehirnveränderungen entstehen.*“/

^{28/} *Ibidem*, str. 10. /Binding píše: „*...es ist in Wahrheit eine reine Heilhandlung. "Die Beseitigung der Qual ist auch Heilwerk."* /

Se stejnou logikou se potom obhájuje před tribunálem v Norimberku Karl Brandt. Brandt tvrdí, že eutanazie je největším aktem milosrdenství.

V celku spis Bindinga a Hocheho obsahuje nezvratné přesvědčení, že medicína a biologie mohou vytvářet objektivní kritéria pro posouzení hodnoty lidského života. Pravděpodobně poprvé se zde v konzistentním myšlenkovém systému objevuje setření hranice mezi fakty a hodnotami. Dochází tedy v konečném důsledku k naturalizaci etiky a k přehodnocení jejího dosavadního stavu. Morální filosofie a etika jsou zařazeny do kompendia biologie a medicíny.

5. Meze svobody a legitimita lékaře

Binding proklamativně tvrdí, že je nutné plně respektovat vůli k životu každého člověka, byť se sebevětším zdravotním postižením.²⁹ Pro Bindinga však není vše zcela odkázáno pouze na svobodné vůli. Uvědomuje si i sociální determinanty a dále i vůli každého jedince.³⁰ Pro Bindinga zde nastává paradox. Binding připisuje i mentálně postiženým schopnost být spokojený se svým životem. V tomto případě však není možné objektivně souhlasit s jeho individuálním zabitím.³¹ Na straně druhé však přichází medicína, jež ve své diagnóze může stanovit objektivně důvod pro zabití člověka.

Binding a Hoche používají pojem svoboda takto:

1. Svoboda jako přísluší každé lidské bytosti. Každý člověk tuto svobodu požívá a má právo o sobě vědomě rozhodovat.
2. Tato svoboda proklamativně patří i postiženým.
3. Svoboda člověka končí v okamžiku, kdy je člověk podle lékařské diagnózy zařazen do jedné ze skupin nevyčísitelně nemocných.
4. Namísto lidské svobody v rozhodování o naložení se svým životem nastupuje lékařská diagnóza.

Pro Bindinga je při vydání souhlasu s eutanazií nutné splňovat stanovené podmínky. Důležitý je souhlas obou stran a touha tento čin vykonat, ale především i znalosti, jež musí mít obě strany.³² Binding uvažuje dále o svolení s eutana-

^{29/} *Ibidem*, str. 18. /Binding píše: „...die volle Achtung des Lebenswillens aller, auch der kränksten und gequältesten und nutzlosesten Menschen.“/

^{30/} *Ibidem*, str. 8. /Binding píše: „Der rechtlich und sozial schwache Punkt der Freigabe aller Selbsttötung ist der Verlust der ganzen Anzahl noch durchaus lebenskräftiger Leben, deren Träger nur zu bequem oder zu feig sind, ihre durchaus tragbare Lebenslast weiter zu schleppen.“/

^{31/} *Ibidem*, str. 18. /Binding píše: „Selbstverständlich kann auch gegenüber dem Geistesschwachen, der sich bei seinem Leben glücklich fühlt, von Freigabe seiner Tötung nie die Rede sein.“/

^{32/} *Ibidem*, str. 19. /Binding píše: „Unbedingt notwendige Voraussetzung ist aber nicht nur die Ernstlichkeit der Einwilligung oder des Verlangens, sondern auch für die beiden Beteiligten die richtige Erkenntnis und nicht nur

zí. Do podmínek patří proklamativně zdůrazňovaná svobodná vůle. V další části svého spisu však Binding píše o dalších skupinách pacientů. V tomto případě již podmínka svobodné vůle končí. Sled dalšího uvažování svobodnou vůli některých pacientů vylučuje a rozhodnutí o jejich životě se má dít na základě lékařského dobrozdání.³³ Namísto svobodné vůle nastupuje lékařská diagnóza. Tento paradox – proklamativní zdůraznění svobodné vůle nemocného na jedné straně a na straně druhé přisouzení schopnosti vytvářet objektivní etické hodnoty medicíně a biologii jakožto vědě – se neobjevuje pouze v traktátu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*. Vlastní je i uvažování zastánců sterilizačního hnutí v demokratických a svobodných zemích. V USA tento paradox nalezneme například u Ch. Davenporta.

Iniciativa s podáním žádosti o eutanazii, ani její vykonání, nesmí v žádném případě ležet v oblasti státu a státního vlivu, to oba autoři zdůrazňují. Odpovědnost má ležet na lékaři, samotném pacientu a jeho příbuzných, nikoliv v první instanci na státu.³⁴ V tomto bodu se alespoň proklamativně, odlišuje od státem zavedené eutanazie *Aktion T4* v nacistickém Německu. Zákon, lékařská komora, soudní orgány, lékařské atestace jsou však samozřejmě státní instituce a instituty, to autoři ignorují. Teze spisu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* pojednávají o kompetentnosti lékařů, o lékařské diagnóze jako rozhodující pro objektivní stanovení hodnoty lidského života a společenského významu či použitelnosti ve společnosti, se však shoduje s oficiálními postupy a legitimizací státem prováděné eutanazie *Aktion T4*.

Binding navrhuje zřízení komise jako orgánu, který bude mít všechny kompetence a odpovědnost rozhodovat.³⁵ Celá komise má být složena z praktického lékaře, dále z psychiatra nebo lékaře obeznámeného se stavem pacienta a nakonec má být jeden z členů komise právník.³⁶ Na možné námitky ohledně chyby lékaře,

die hypochondrische Annahme des unrettbaren Zustandes und die reife Auffassung dessen, was die Aufgabe des Lebens für den den Tod Verlangenden bedeutet.“/

^{33/} *Ibidem*, str. 24. /Binding píše: „Mit gutem Grunde könnte gesagt werden: Voraussetzung der Freigabe bildet immer der pathologische Zustand dauernder tödlicher Krankheit oder unrettbares Idiotentum. Dieser Zustand bedarf objektiver sachverständiger Feststellung...“/

^{34/} *Ibidem*, str. 25. /Binding píše: „Da der Staat von heute nie die Initiative zu solchen Tötungen ergreifen kann, so wird die Initiative in der Form des Antrags auf Freigabe bestimmten Antragsberechtigten zu überweisen sein. Das kann in der ersten Gruppe der tödlich Kranke selbst sein, oder sein Arzt, oder jeder andere, den er mit der Antragstellung betraut hat, insbesondere Einer seiner nächsten Verwandten.“/

^{35/} *Ibidem*, str. 26. /Binding píše: „Dieser Behörde müsste das Recht des Augenscheins und der Zeugenvernehmung erteilt werden.“/

^{36/} *Ibidem*, str. 25. /Binding píše: „Dieser Antrag geht an eine Staatsbehörde. Ihre erste Aufgabe besteht ganz allein in der Feststellung der Voraussetzungen zur Freigabe: das sind die Feststellung unrettbarer Krankheit oder unheilbaren Blödsinns und eventuell die der Fähigkeit des Kranken zu beachtlicher Einwilligung in den Fällen der

například při stanovení diagnózy, Binding konstatuje, že možnost chyby se vyskytuje vždy.³⁷ Jeho další tvrzení je ovšem nesmírně důležité: „Dobré a rozumné musí být provedeno přes všechna rizika chyb.“³⁸ Binding v konečném důsledku považuje za dobré a rozumné to, co je stanoveno lékařskou diagnózou, ačkoliv riziko chybné diagnózy zde existuje. Medicína, psychiatrie a biologie jsou vědy faktické a konstatují určitá fakta. Dobré a rozumné, to co určuje pro autory medicína, musí být provedeno. Binding tedy přičítá etický rozměr faktické vědě, operující s fakty. Faktická věda tedy pro Bindinga může vytvářet etické soudy a také rozhodovat o hodnotě lidského života. Ve své podstatě je ale přesvědčení pisatelů traktátu ohledně toho, kdo a co má rozhodovat, zcela jasné.³⁹

Hoche konstatuje, že rozhodnutí o provedení eutanazie není možné chápat ani jako vraždu v právním smyslu, ani ve smyslu tradiční etiky, ani z hlediska soucitu.⁴⁰ Hoche tvrdí, že odstranění duševně mrtvých není možné považovat za vraždu.⁴¹ Pro Hocheho tedy lidskou osobu a její nároky a práva definuje medicína a biologie.

Hoche říká, že lékař je povinen jednat v souladu s univerzální etikou a pravidlem o zachování života každého lidského života jako univerzální etickou normou. Musí zachovávat každý lidský život, mírnit bolest nemocných.⁴² Hoche posléze podotýká, že z tohoto pravidla samozřejmě existují výjimky, jako například přerušení těhotenství pro zachování života matky, při dodržení nezbytných podmínek jako

ersten Gruppe. Daraus dürfte sich ihre Besetzung ergeben: ein Arzt für körperliche Krankheiten, ein Psychiater oder ein zweiter Arzt, der mit den Geisteskrankheiten vertraut ist, und ein Jurist, der zum Rechten schaut. Diese hätten allein Stimmrecht. Zweckmäßig wäre, diesen Freigebungsausschuß mit einem Vorsitzenden zu versehen, der die Verhandlungen leitet, aber kein Stimmrecht besitzt. Denn würde eine jener drei Persönlichkeiten mit dem Vorsitz betraut, so würde sie im Kollegium mächtiger als die beiden anderen, und das wäre nicht wünschenswert. Zur Freigabe dürfte Einstimmigkeit zu erfordern sein.“/

^{37/} *Ibidem*, str. 28. /Binding píše: „Aber Irrtum ist bei allen menschlichen Handlungen möglich...“/

^{38/} *Ibidem*, str. 28. /Binding píše: „Das Gute und das Vernünftige müssen geschehen trotz allen Irrtumsrisikos.“/

^{39/} *Ibidem*, str. 45. /Hoche píše: „Sache der ärztlichen Beurteilung ist schließlich alles, was sich in dem Zusammenhange unserer Darstellung auf die Notwendigkeit technischer Sicherungen gegen irrtümliches oder mißbräuchliches Vorgehen bezieht.“/

^{40/} *Ibidem*, str. 42. /Hoche píše: „...daß die Beseitigung der Geistig völlig Toten kein Verbrechen, keine unmoralische Handlung, keine gefühlsmäßige Rohheit...“/

^{41/} *Ibidem*, str. 43. /Hoche píše: „...daß die Beseitigung eines geistig Toten einer sonstigen Tötung nicht gleichzusetzen ist. Schon rein juristisch bedeutet die Vernichtung eines Menschenlebens keineswegs immer dasselbe.“/

^{42/} *Ibidem*, str. 31f. /Hoche píše: „Was er darf und soll, ergibt sich als Ausfluß der Standesanschauungen, deren eine Voraussetzung unter allen Umständen die ist, daß der Arzt verpflichtet ist, nach allgemeinen sittlichen Normen zu handeln; dazu kommt als Standespflicht die Aufgabe, Kranke zu heilen, Schmerzen zu beseitigen oder zu lindern, Leben zu erhalten und soviel wie möglich, zu verlängern.“/

komunikace s pacientem nebo s jeho zákonnými zástupci.⁴³ Hoche zde zaměřuje nepředvídatelnou situaci, do níž se lékař může dostat, s možností zformulovat univerzální etické pravidlo a právní regulaci. Hoche konstatuje, že lékař se často podotýká s problémem zásahu do lidského života, přičemž onen zásah může být označen za morálně pochybený a provedený ve výjimečné situaci.⁴⁴ Proto se přimlouvá i za větší právní ochranu lékařů a pravidel pro jejich konání. Hoche i Binding uvažují v intenci právní změny, jež má lékaři poskytnout rozhodnou ochranu při rozhodnutí o eutanazii a jejím provedení. Předpokládají odpor oproti všem právním změnám ze strany náboženské, ze strany rodiny a odpor z hlediska tradic.⁴⁵

Stejným způsobem jako Binding potom Hoche nepovažuje lékařskou etiku za konstantně danou a neproměnnou strukturu. Ohledně lékařské etiky zastávají autoři stanovisko její změny a historické podmíněnosti.⁴⁶ Lékařská etika není považována za historicky konstantní, ale procházející různými změnami. Lékařská etika tedy prochází historickými změnami a například pojetí přirozeného práva ve smyslu práva každého člověka na život není pro Bindinga a Hocheho rozhodujícím argumentem. Argument obecného blaha, související s utilitarismem, ale pro autoři spisu platí absolutně, a to i v oblasti etiky. Autoři spisu nejprve deklarativně kladou svobodno vůli jako nutnou podmínku ke schválení eutanazie, následovně však připisují lékařské diagnóze rozhodující úlohu.

^{43/} *Ibidem*, str. 32. /Hoche píše: „Diese allgemeine Regel ist nicht ohne Ausnahme. Der Arzt ist praktisch genötigt, Leben zu vernichten (Tötung des lebenden Kindes bei der Geburt im Interesse der Erhaltung der Mutter, Unterbrechung der Schwangerschaft aus gleichen Gründen). Diese Eingriffe sind nirgends ausdrücklich erlaubt; sie bleiben nur straflos von dem Gesichtspunkte aus, daß sie im Interesse der Sicherung eines höheren Rechtsgutes erfolgen und unter den Voraussetzungen, daß ihnen pflichtmäßige Erwägungen vorausgegangen sind, daß bei der Ausführung die Kunstregeln beachtet wurden, und daß die notwendige Verständigung mit dem Patienten oder seinem gesetzlichen Vertreter oder den Angehörigen stattgefunden hat.“/

^{44/} *Ibidem*, str. 33. /Hoche píše: „Auch außerhalb der oben genannten Arten von Fragen steht der Arzt häufig vor dem Problem eines Eingreifens in das Leben in sittlich zweifelhafter Situation.“/

^{45/} *Ibidem*, str. 40f. /Hoche píše: „Die ungeheure Schwierigkeit jedes Versuches, diesen Dingen irgendwie auf gesetzgeberischem Wege beizukommen, wird noch lange bestehen, und auch der gedanke, durch Freigabe der Vernichtung völlig wertloser, geistig Toter eine Entlastung für unsere nationale Überbürdung herbeizuführen, wird zunächst und vielleicht noch für weite Zeitstrecken lebhaftem, vorwiegend gefühlsmäßig vermitteltem Widerspruch begegnen, der seine Stärke aus sehr verschiedenen Quellen beziehen wird (Abneigung gegen das Neue, religiöse Bedenken, sentimentale Empfindungen usw.).“/

^{46/} *Ibidem*, str. 35. /Hoche píše: „Die ärztliche Sittenlehre ist nicht als ein ewig gleichbleibendes Gebilde anzusehen. Die historische Entwicklung zeigt uns in dieser Hinsicht genügend deutliche Wandlungen. Von dem Augenblicke an, in dem z. B. die Tötung Unheilbarer oder die Beseitigung geistig Toter nicht nur als nicht strafbar, sondern als ein für die allgemeine Wohlfahrt wünschenswertes Ziel erkannt und allgemein anerkannt wäre, würden in der ärztlichen Sittenlehre jedenfalls keine ausschließenden Gegengründe zu finden sein.“/

6. Historické pokračování

Z hlediska historického pojetí definice člověka Hoche rozeznává proměnu od „barbarských dob“, až po pojetí jeho současnosti, kdy konstatuje snahu o zachování každé „bezenné lidské existence“, jak píše. Pro Hocheho je proto nutné změnit pojetí člověka. Hoche říká: „...přijde nová doba, která z hlediska vyšší morálky už nebude dbát na přehnané požadavky humanismu a přečeňování hodnoty života ...“⁴⁷

V roce 1946 proběhl v Berlíně soud s lékařkou Dr. Hilde Wernicke a zdravotní sestrou Helene Wiecezorek, obě byly obžalovány za svoji účast na eutanazii mentálně postižených. Teze Bindinga a Hocheho jsou výslovně uvedeny jako argumenty jejich obhajoby.⁴⁸ Doktor Horst D.⁴⁹ byl zařazen jako lékař do nacistického programu *Aktion T4* a pracoval v něm jeden rok. Při svém vstupním pohovoru v Berlíně byl předveden před dva profesory psychiatrie, byli jimi W. Heyde a Paul Nitsche. S mladým adeptem rozebírali program eutanazie z hlediska díla Hocheho a Bindinga.⁵⁰ Hans F., lékař působící v programu eutanazie dětí, označil potom studii Hocheho a Bindinga za „duševní přípravu“ pro pozdější systematické zabíjení dětí a kontakt mezi dítětem-obětí a lékařem bez jakéhokoli citového napětí, či emoční spoluúčasti.⁵¹

7. Závěr

Text spisu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* osciluje okolo tří myšlenek. První je samozřejmě zdůrazňování celkového zdraví *Volku* chápaného jako *Gemeinschaft*, které je rozhodující pro konání lékaře. Druhou je motiv utilitarismu a ekonomického aspektu, jenž ve vztahu k mentálně nemocným a jejich užitečnosti naprosto jasně zaznívá. Třetí je nezlomné přesvědčení, že medicína a biologie jako faktické vědy mohou vytvářet objektivní etické hodnoty a správně je uplatňovat. Rozdíl mezi faktickým a normativním je zde zcela setřen. Medicí-

^{47/} *Ibidem*, str. 47. /Hoche píše: „...eine neue Zeit wird kommen, die von dem Standpunkte einer höheren Sittlichkeit aus aufhören wird, die Forderung eines über spannten Humanitätsbegriffes und einer Überschätzung des Wertes der Existenz...“/

^{48/} Dokument NO.NO-447, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 449 (PDF) /V záznamu obhajoby jejich konání je uvedeno: „The thesis by Binding and Hoche in 1920 – the authors being a jurist and a psychiast of international reputation – which appellors also regard as the standard work on this subject and which deals with the right to destroy life unworthy to live...“/

^{49/} Robert Jay Lifton ve svém díle označuje přeživší nacistické lékaře, s nimiž prováděl poválečné rozhovory, pouze iniciálami.

^{50/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 132f.

^{51/} *Ibidem*, str. 82.

na jako věda může na základě svých faktických konstatování vytvářet normativní soudy a správně je uplatňovat. Věda tak objektivně hodnotí člověka a nárokuje si schopnost objektivně určit jeho užitečnost.

Ve spisu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* se objevuje „pojmosloví“, které nacističtí lékaři později plně využijí. Spis *Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* byl teoretickou přípravou pro postoj německých lékařů za doby nacionálního socialismu. Pojmosloví a argumenty použité nacisty k ospravedlňování svého konání vznikly v době demokratické Výmarské republiky v kruzích univerzitně vzdělaných vědců, lékařů a právníků.

SUMMARY

ANGLICKÝ NÁZEV

JAN ROKYTA

The following contribution is an attempt to analyze the work *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* written by Karl Binding and Alfred Hoche in 1920. The topic of the article is the secularization of medical ethics and the conflict with theology and its concept of natural law. In an anthropological approach, it will be necessary to emphasize assessment criteria for an appraisal of an individual human life, including the paradoxes contained in this conception, created by the authors; furthermore, the concept of freedom and natural law, included in the book, and the conception of a human being, which the authors of the work operate with. The concept of legitimacy, ascribed to medicine and biology as a science, and a decision-making competence given to a doctor in the ethical field are crucial for other historical implications of the work *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Leben*; Thus, the resulting blurring of differences between factuality and normativity. The historical implications of the whole work are just indicated.